МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Федеральное государственное автономное учреждение
высшего профессионального образования
"Казанский (Приволжский) федеральный университет"
Высшая школа татаристики и тюркологии им.Габдуллы Тукая

УТВЕРЖДАЮ
Проректор
по образовательной деятельности КФУ
Проф. Таюрский Д.А.
____
"___"________________20___ г.

Программа дисциплины

История татарского литературного языка Б1.В.ОД.7

Направление подготовки: 44.03.05 - Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)

Профиль подготовки: Родной (татарский) язык и литература и иностранный язык (китайский)

Квалификация выпускника: бакалавр

Форма обучения: очное

Язык обучения: русский

Автор(ы):

Нуриева Ф.Ш.

Рецензент(ы):

Кузьмина Х.Х.

СОГЛАСОВАНО:

Заведующий(ая) кафедрой: Галиуллина Г. Р.
Протокол заседания кафедры No ___ от "____" ____________ 201__г

Учебно-методическая комиссия Института филологии и межкультурной коммуникации (Высшая школа татаристики и тюркологии им.Габдуллы Тукая):
Протокол заседания УМК No ____ от "____" ____________ 201__г

Регистрационный No

Казань
2017

Содержание

1. Цели освоения дисциплины
2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы
3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля
4. Структура и содержание дисциплины/ модуля
5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения
6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов
7. Литература
8. Интернет-ресурсы
9. Материально-техническое обеспечение дисциплины/модуля согласно утвержденному учебному плану

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Программу дисциплины разработал(а)(и) профессор, д.н. (профессор) Нуриева Ф.Ш. кафедра татарского языкознания Высшая школа татаристики и тюркологии им.Габдуллы Тукая , Fenuze.Nurieva@kpfu.ru

1. Цели освоения дисциплины

Цель освоения дисциплины (модуля) "История татарского литературного языка" являются:

1) ознакомить студентов с историей происхождения и развития татарского литературного языка, основными этапами формирования национального татарского языка, становления и функционирования языка современности;

2) проследить историческую эволюцию татарского литературного языка в условиях его общественного функционирования в различных жанрово-стилистических разновидностях на разных этапах формирования

2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы высшего профессионального образования

Данная учебная дисциплина включена в раздел " Б1.В.ОД.7 Дисциплины (модули)" основной образовательной программы 44.03.05 Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки) и относится к обязательным дисциплинам. Осваивается на 4 курсе, 7 семестр.

Образовательная программа высшего профессионального образования по специальности: 44.03.05 Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки). В.ОД.11.

3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля

В результате освоения дисциплины формируются следующие компетенции:

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОК-1 (общекультурные компетенции)	владение культурой мышления; способность к восприятию, анализу, обобщению информации, постановке цели и выбору путей ее достижения;
ОК-1 (общекультурные компетенции)	владение культурой мышления; способность к восприятию, анализу, обобщению информации, постановке цели и выбору путей ее достижения;
ОК-2 (общекультурные компетенции)	владение нормами татарского литературного языка, навыками практического использования системы функциональных стилей речи; умение создавать и редактировать тексты профессионального назначения на русском языке
ОК-2 (общекультурные компетенции)	владение нормами татарского литературного языка, навыками практического использования системы функциональных стилей речи; умение создавать и редактировать тексты профессионального назначения на русском языке
ПК-1 (профессиональные компетенции)	способность демонстрировать знание основных положений и концепций в области теории и истории основного изучаемого языка (языков) и литературы (литератур), теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста, представление об истории, современном состоянии и перспективах развития филологии;

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ПК-1 (профессиональные компетенции)	способность демонстрировать знание основных положений и концепций в области теории и истории основного изучаемого языка (языков) и литературы (литератур), теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста, представление об истории, современном состоянии и перспективах развития филологии;
ПК-2 (профессиональные компетенции)	владение базовыми навыками сбора и анализа языковых и литературных фактов с использованием традиционных методов и современных информационных технологий;
ПК-2 (профессиональные компетенции)	владение базовыми навыками сбора и анализа языковых и литературных фактов с использованием традиционных методов и современных информационных технологий;
ПК-5 (профессиональные компетенции)	способность применять полученные знания в области теории и истории основного изучаемого языка (языков) и литературы (литератур), теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста в собственной научно-исследовательской деятельности;
ПК-5 (профессиональные компетенции)	способность применять полученные знания в области теории и истории основного изучаемого языка (языков) и литературы (литератур), теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста в собственной научно-исследовательской деятельности;
ПК-7 (профессиональные компетенции)	владение навыками подготовки научных обзоров, аннотаций, составления рефератов и библиографий по тематике проводимых исследований, приемами библиографического описания; знание основных библиографических источников и поисковых систем.
ПК-7 (профессиональные компетенции)	владение навыками подготовки научных обзоров, аннотаций, составления рефератов и библиографий по тематике проводимых исследований, приемами библиографического описания; знание основных библиографических источников и поисковых систем.

В результате освоения дисциплины студент:

1. должен знать:

- историю возникновения и основные этапы развития татарского литературного языка;
- формирование и изменение нормы книжного языка средневековья к литературному языку нового типа;
- определение характеристики литературного языка;

2. должен уметь:

- проследить историческую эволюцию языка в в условиях его общественного функционирования в различных жанрово-стилистических разновидностях на разных этапах формирования;
- выделить специфику языка различных стилей и жанров в процессе их эволюции, истории становления современной нормы;
- пользоваться научной и справочной литературой, библиографическими источниками и современными поисковыми системами;

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

- излагать устно и письменно свои выводы и наблюдения по вопросам истории татарского языка; создавать тексты разного типа (аннотация, комментарий, обзор научных источников, реферат, самостоятельный анализ текстов);
- применять полученные знания в научно-исследовательской и других видах деятельности;

3. должен владеть:
- конкретными знаниями о формировании развития и становления татарского литературного языка;
- навыками аналитического мышления, научного обобщения и систематизации изучаемого материала;
- базовыми навыками обработки (например, редактирование, комментирование, реферирование) текстов.

4. должен демонстрировать способность и готовность:

Знать:
- историю возникновения и основные этапы развития татарского литературного языка;
- формирование и изменение нормы книжного языка средневековья к литературному языку нового типа;
- определение характеристики литературного языка;

Уметь:
- проследить историческую эволюцию языка в в условиях его общественного функционирования в различных жанрово-стилистических разновидностях на разных этапах формирования;
- выделить специфику языка различных стилей и жанров в процессе их эволюции, истории становления современной нормы;
- пользоваться научной и справочной литературой, библиографическими источниками и современными поисковыми системами;
- излагать устно и письменно свои выводы и наблюдения по вопросам истории татарского языка; создавать тексты разного типа (аннотация, комментарий, обзор научных источников, реферат, самостоятельный анализ текстов);
- применять полученные знания в научно-исследовательской и других видах деятельности;

Владеть:
- конкретными знаниями о формировании развития и становления татарского литературного языка;
- навыками аналитического мышления, научного обобщения и систематизации изучаемого материала;
- базовыми навыками обработки (например, редактирование, комментирование, реферирование) текстов.

4. Структура и содержание дисциплины/ модуля

Общая трудоемкость дисциплины составляет 2 зачетных(ые) единиц(ы) 72 часа(ов).

Форма промежуточного контроля дисциплины зачет в 7 семестре.

Суммарно по дисциплине можно получить 100 баллов, из них текущая работа оценивается в 50 баллов, итоговая форма контроля - в 50 баллов. Минимальное количество для допуска к зачету 28 баллов.

86 баллов и более - "отлично" (отл.);

71-85 баллов - "хорошо" (хор.);

55-70 баллов - "удовлетворительно" (удов.);

54 балла и менее - "неудовлетворительно" (неуд.).

4.1 Структура и содержание аудиторной работы по дисциплине/ модулю

Тематический план дисциплины/модуля

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
1.	Тема 1. Типы языковых ситуаций. Периодизация истории татарского литературного языка.	7		4	2	0	
2.	Тема 2. Литературный язык раннего средневековья. Принципы формирования и характер нормы литературного языка Волжско-Булгарского государства (X-XIII вв.). Памятники книжного языка: ?Кыйссаи Йосыф? Кул Гали. Дидактические и религиозные произведения. Эпиграфические памятники.	7	2	2	2	0	Письменная работа Письменное домашнее задание

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
3.	Тема 3. Золотоордынский литературный язык (II пол. XIII ? I четв. XV вв.): основные характеристики. Вопрос об изменениях, пережитых литературными языками в указанную эпоху. Главные тенденции развития литературного языка. Нормы традиционных вариантов тюрки. Художественные памятники. Официально-канцелярский стиль (ярлыки и т.д.). Эпитафические памятники. Татарский литературный язык Казанского ханства (XV-XVI вв.). Культурно-языковая ситуация в Казанском ханстве. Развитие литературы в жанре поэзии, в текстах официально-канцелярских документов, в текстах научных трудов.	7		2	2	0	Научный доклад Контрольная работа
4.	Тема 4. Татарский литературный язык XVI-XVIII вв. Социально-экономические предпосылки формирования языка. Место татарского языка в Российском государстве. Своеобразие употребления установившихся письменных норм.	7	2	2	2	0	Устный опрос Письменная работа

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
5.	Тема 5. Закономерности образования и развития татарского национального литературного языка XIX-XX вв. Нормализация и кодификация литературного языка нового типа. Борьба и взаимодействие разных литературно-языковых направлений.	7		4	4	0	Научный доклад Контрольная работа
6.	Тема 6. Татарский литературный язык советского и постсоветского времени.	7		2	2	0	Реферат
.	Тема . Итоговая форма контроля	7		0	0	0	Зачет
	Итого			16	14	0	

4.2 Содержание дисциплины

Тема 1. Типы языковых ситуаций. Периодизация истории татарского литературного языка.

лекционное занятие (4 часа(ов)):

Әдәби тел тарихы фәненең теоретик нигезләре. Әдәби телгә билгеләмә. Әдәби телне өйрәнү тарихы. Әдәби тел тарихын чорларга бүлү.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Әдәби телне өйрәнү тарихы. Төрки һәм татар әдәби тел тарихын чорларга бүлү. Галимнәрнең карашлары.

Тема 2. Литературный язык раннего средневековья. Принципы формирования и характер нормы литературного языка Волжско-Булгарского государства (X-XIII вв.). Памятники книжного языка: ?Кыйссаи Йосыф? Кул Гали. Дидактические и религиозные произведения. Эпиграфические памятники.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Борынгы төрки әдәби тел. Тел нормаларының үсешендә аның тоткан роле. Идел буе Болгар дәүләте чорында әдәби тел (Х-ХШ гасырның беренче яртысы).Бу чорга тарихи, мәдәни һәм лингвистик характеристика. Татар теленең барлыкка килүенә һәм үсешенә караган теорияләр. Болгар чорын әдәби телен чагылдырган язма чыганаклар һәм стильләр. Матур әдәбият, үгет-нәсихәт әсәрләре һәм дини әдәбият. Эпиграфик ядкарьлар, аларның теле. Кол Галинең ?Кыйссаи Йосыф? поэмасына лингво-стилистик анализ

практическое занятие (2 часа(ов)):

Орхон-Енисей елгалары буенда табылган руник ташъязмаларны өйрәнү. Төрки әдәби телгә хас билгеләр. Идел буе рун язулы истәлекләр.Болгар чорын әдәби телен чагылдырган язма чыганаклар һәм стильләр. Матур әдәбият, үгет-нәсихәт әсәрләре һәм дини әдәбият. Эпиграфик ядкарьлар, аларның теле. Кол Галинең ?Кыйссаи Йосыф? поэмасына лингво-стилистик анализ

Тема 3. Золотоордынский литературный язык (II пол. XIII ? I четв. XV вв.): основные характеристики. Вопрос об изменениях, пережитых литературными языками в указанную эпоху. Главные тенденции развития литературного языка. Нормы традиционных вариантов тюрки. Художественные памятники. Официально-канцелярский стиль (ярлыки и т.д.). Эпитафические памятники. Татарский литературный язык Казанского ханства (XV-XVI вв.). Культурно-языковая ситуация в Казанском ханстве. Развитие литературы в жанре поэзии, в текстах официально-канцелярских документов, в текстах научных трудов.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Алтын Урда дәүләте чорында (ХШ гасырның икенче яртысы ? ХҮ гасырның беренче чиреге) төрки-татар әдәби теле. Идел буе төрки-татар әдәби телендә угыз, уйгур традицияләре. Язма истәлекләрдә аларның чагылышы. XIV гасыр язма истәлекләрнең теле. Әсәрләрдә тел нормалары: Котбның ?Хөсрәү вә Ширин? (1342), М.Болгариның ?Нәһҗел-фәрадис? (1357), Харәзминең ?Мәхәббәтнамә? (1354), С.Сараиның ?Гөлстан? (1391), Х.Кятибның ?Җөмҗөмә солтан? (1370) әсәре, аларның тел үзенчәлекләре. Рәсми-канцелярия стиле (ярлыклар һ.б.). Эпитафик язмалар. Казан ханлыгы чоры татар әдәби теле (ХҮ-ХҮI гг.). Гомумхалык әдәби теленең барлыкка килүе һәм нормалашуы. Бу чорда иҗат ителгән язма истәлекләргә гомуми лингвистик характеристика.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Алтын Урда дәүләте чорында (ХШ гасырның икенче яртысы ? ХҮ гасырның беренче чиреге) төрки-татар әдәби теле. Идел буе төркисе. Чорга тарихи-лингвистик характеристика. Рабгузиның ?Кыйссасел-әнбия? әсәре һәм аның теле. XIV гасыр язма истәлекләрнең теле. Әсәрләрдә тел нормалары: Котбның ?Хөсрәү вә Ширин? (1342), М.Болгариның Нәһҗел-фәрадис" (1357), Харәзминең "Мәхәббәтнамә" (1354), С.Сараиның "Гөлстан" (1391), Х.Кятибның Җөмҗөмә солтан (1370) әсәре, аларның тел үзенчәлекләре. Глоссарийлар теле. Грамматик хезмәтләр. Рәсми-канцелярия стиле (ярлыклар һ.б.). Фольклор һәм эпитафик язмалар теле. Мөхәммәдъяр поэмаларының теле: ?Төхфәи мәрдан?, ?Нуры содур? Казан ханлыгы чорында матур әдәбият теленең үсеше.

Тема 4. Татарский литературный язык XVI-XVIII вв. Социально-экономические предпосылки формирования языка. Место татарского языка в Российском государстве. Своеобразие употребления установившихся письменных норм.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

ХҮI-ХҮIII гасырларда татар әдәби теле. Татар милли әдәби теле формалашуга әзерлек чоры. Әдәби телнең үсешендә яңа тенденцияләр

практическое занятие (2 часа(ов)):

ХҮI-ХҮIII гасырларда татар әдәби теле. Татар милли әдәби теле формалашуга әзерлек чоры. Әдәби телнең үсешендә яңа тенденцияләр. Татар теленең Россиядә тоткан урыны. Иҗтимагый-публицистик стильнең үсеше, аның төрле жанрлары (грамота, указ, нотыклар һ.б.). Сәяхәтнамәләр теле. XVII-XVIII гасырларда стильләрнең үсеше. Матур әдәбият стиле: М.Колый хикмәтләренең теле. Габди, Габдессәлам шигъриятенең тел үзенчәлекләре. Г.Утыз Имәни әсәрләренең теле. Фәнни әсәрләр ?Җәмигет-тәварих? теле. Беренче грамматикаларның теле һәм терминология. Рәсми-канцелярия стиле: Пугачев күтәрелеше белән бәйле документлар теле. Хатлар стиле. (?Батырша гарызнамәсе?, 1757). Г.Курсави, Таҗетдин Ялчыгол әсәрләрендә тел нормасы.

Тема 5. Закономерности образования и развития татарского национального литературного языка XIX-XX вв. Нормализация и кодификация литературного языка нового типа. Борьба и взаимодействие разных литературно-языковых направлений.

лекционное занятие (4 часа(ов)):

Татар милли әдәби теле формалашу чоры (XIX гасыр XX гасыр башы). Милли әдәби тел формалашу өчен шартлар туу. Татар әдәби теленең сөйләү теленә якынаю процессы.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

практическое занятие (4 часа(ов)):

Әдәби телне фәнни нигездә өйрәнү. (И.Хәлфин, С.Кукляшев, Х.Фәезханов һ.б). Милли әдәби телне үстерүдә К.Насыйриның тоткан урыны. Матур әдәбият стиле үсеше. Әбелмәних Каргалый, Ш.Зәки, Г.Кандалый, Акмулла,З.Бигиев, М.Акъегет, Г.Исхакый, ГХХ гасыр башында татар әдәби теленең торышы, фонетик, грамматик һәм лексик нормалары. Г.Тукай шигъриятенең теле һәм стиль үзенчәлекләре. .Ильяси, Г.Камал, Р.Фәхретдин, Ф.Кәрими һ.б. әсәрләрендә тел нормасы.

Тема 6. Татарский литературный язык советского и постсоветского времени.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

XX гасырда татар әдәби теленең структур һәм функциональ үсеше. Әдәби телнең сүзлек составында, фонетика, грамматика, стилистика өлкәсендә күзәтелгән үзгәрешләр. Графика алмашыну: латиница, кириллица, яңадан латинны кайтару. Татар әдәби телен баетуда язучыларның роле. XX гасырның 90 нчы елларында әдәби телдә үзгәрешләр һәм яңа тенденцияләр. Татар телен дәүләт теле дәрәҗәсенә күтәргән карар һәм аның тормышка ашырылуы.

практическое занятие (2 часа(ов)):

XX гасырда татар әдәби теленең структур һәм функциональ үсеше. Татар әдәби телен баетуда язучыларның роле. XX гасырның 90 нчы елларында әдәби телдә үзгәрешләр һәм яңа тенденцияләр. Татар телен дәүләт теле дәрәҗәсенә күтәргән карар һәм аның тормышка ашырылуы.

4.3 Структура и содержание самостоятельной работы дисциплины (модуля)

N	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
2.	Тема 2. Литературный язык раннего средневековья. Принципы формирования и характер нормы литературного языка Волжско-Булгарского государства (X-XIII вв.). Памятники книжного языка: ?Кыйссаи Йосыф? Кул Гали. Дидактические и религиозные произведения. Эпиграфические памятники.	7	2	подготовка домашнего задания	8	домашнее задание
				подготовка к письменной работе	2	письменная работа

N	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
3.	Тема 3. Золотоордынский литературный язык (II пол. XIII ? I четв. XV вв.): основные характеристики. Вопрос об изменениях, пережитых литературными языками в указанную эпоху. Главные тенденции развития литературного языка. Нормы традиционных вариантов тюрки. Художественные памятники. Официально-канцелярский стиль (ярлыки и т.д.). Эпитафические памятники. Татарский литературный язык Казанского ханства (XV-XVI вв.). Культурно-языковая ситуация в Казанском ханстве. Развитие литературы в жанре поэзии, в текстах официально-канцелярских документов, в текстах научных трудов.	7		подготовка к контрольной работе	2	контрольная работа
				подготовка к научному докладу	8	научный доклад
4.	Тема 4. Татарский литературный язык XVI-XVIII вв. Социально-экономические предпосылки формирования языка. Место татарского языка в Российском государстве. Своеобразие употребления установившихся письменных норм.	7	2	подготовка к письменной работе	6	письменная работа
				подготовка к устному опросу	2	устный опрос

N	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
5.	Тема 5. Закономерности образования и развития татарского национального литературного языка XIX-XX вв. Нормализация и кодификация литературного языка нового типа. Борьба и взаимодействие разных литературно-языковых направлений.	7		подготовка к контрольной работе	2	контрольная работа
				подготовка к научному докладу	4	научный доклад
6.	Тема 6. Татарский литературный язык советского и постсоветского времени.	7		подготовка к реферату	8	реферат
	Итого				42	

5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения

Разбор основных проблем типологии литературных языков; типологии тюркских литературных языков; своебразия развития историитатарского литературного языка ; мастер класс с профессором, зав. кафедрой тюркологии Института стран Азии и Африки Московского университета г.Москва Д.М.Насиловым.

6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов

Тема 1. Типы языковых ситуаций. Периодизация истории татарского литературного языка.

Тема 2. Литературный язык раннего средневековья. Принципы формирования и характер нормы литературного языка Волжско-Булгарского государства (X-XIII вв.). Памятники книжного языка: ?Кыйссаи Йосыф? Кул Гали. Дидактические и религиозные произведения. Эпиграфические памятники.

домашнее задание , примерные вопросы:

Тема: Борынгы төрки язма әдәби тел Борынгы төрки әдәби тел. Тел нормаларының үсешендә аның тоткан роле. Фонетик, грамматик һәм лексик аспектта борынгы төрки телне хәзерге төрки телләр белән чагыштырма рәвештә өйрәнү. Орхон-Енисей елгалары буенда табылган руник ташъязмаларга тарихи-лингвистик анализ. Истәлекләрне ике аспектта өйрәнү: 1. Борынгы төрки язма истәлекләрне лингвографик аспектта өйрәнү: а) Рун язулы төрки текстлар. б)Уйгыр язулы төрки текстлар. 2. Борынгы төрки язмаларның тел үзенчәлекләрен өйрәнү: а) фонетик үзенчәлекләр. б) лексик-семантик үзенчәлекләр. в) морфологик үзенчәлекләр. Төп әдәбият: 1. Хаков В.Х. Тел ? тарих көзгесе. ? Казан: КДУ нәшр., 1999. 2. Нуриева Ф.Ш. Борынгы төрки тел: Орхон-Енисей язмалары теле. ? Казан, 2007. Өстәмә әдәбият: 1. Кормушин И.В. Древние тюркские языки.- Абакан, 2004.-336С. 2. Кононов А.Н. Грамматика языка тюркских рунических памятников 7-9 веков. ? Ленинград, 1980. 3. Насилов В. М. Древнеуйгурский язык. ?М., 1963. 4. Хаков В.Х. Татар әдәби теле тарихы. Казан, 1993. 5. Нуриева Ф.Ш. Идел буе рун язулы истәлекләр // Тенишевские чтения.- Казань, 2007

письменная работа , примерные вопросы:

Төрки әдәби телләрнең үсешен чорларга бүлү: 1. Борынгы төрки әдәби тел (V-XI гасырлар); 2. Гомуми иске төрки төрки әдәби телнең үсеш чоры (XI -XV гасырлар); 3. Аерым иске төрки әдәби телләрнең (әзербайҗан, үзбәк, татар, казакъ, төрекмән, кыргыз, уйгыр һ.б.) үсеше 9XVI-XIX гасырлар); 4. Аерым төрки милли әдәби телләрнең үсеш чоры (XIX-XX гасыр башы); 5. Совет чорында төрки әдәби телләрнең үсеше (20 еллардан хәзерге көнгә кадәр). Татар әдәби теле тарихының чорларга бүленеше: Идел буе төркисе һәм борынгы татар әдәби теленең барлыкка килү һәм үсәбашлау чоры: Болгар дәүләте әдәби теле (X-XIII гасыр урталары) 1. Элгәреге (иске) татар әдәби теленең үсү чоры: Алтын Урда дәүләте әдәби теле (XIII гасырның икенче яртысы ? XV гасырның беренче яртысы); 2. Элгәреге (иске) татар әдәби теленең нормалашып җитү чоры: Казан ханлыгы чоры татар әдәби теле (XV гасырның икенче яртысы ? XVI гасырның уртасы); 3. Татар милли әдәби теленең үсеше өчен хәзерлек чоры (XVI гасырның икенче яртысы ? XVII-XVIIIгасырлар); 4. Татар милли әдәби теленең нормалашу һәм үсеш чоры (XVIII гасыр ахырыннан XX гасыр башына кадәр); 5. XX гасыр әдәби теле (20нче еллардан хәзерге көнгәкадәр). Төп әдәбият: 1. Бәширова И. Б. Татар әдәби теле тарихы: XIX гасыр ахыры ? XX йөз башы... Казан: КДТУ нәшр., 1999. 2. Хаков В.Х. Татар әдәби тел тарихы. ? Казан, 1993. 3. Хаков В.Х. Тел ? тарих көзгесе. ? Казан, 1999. Өстәмә әдәбият: 1. Баскаков Н.А. Введение в изучение тюркских языков. ? М., 1969. 2. Баскаков Н.А. О периодизации и истории литературного языка ?тюрки? // Лингвография, диалектология и история языка. ? Кишинев, 1973. 3. Зәкиев М.З. Туган тел үсеше. ? Казан, 1973. 4. Зәкиев М.З. Татар халкы теленең барлыкка килүе һәм үсеше. ? Казан, 1977 5. Нуриева Ф. Ш. Исторические и лингвистические условия формирования тюрко-татарского литературного языка золотоордынского периода / Ф. Ш. Нуриева. ? Казань: Казанский гос. унив-т, 2004. ? 376 с. 6. Тенишев Э. Р. Принципы составления исторических грамматик и истории литературных языков / Э. Р. Тенишев // Советская тюркология. ? Баку, 1988. - �1. ? С. 67-78. 7. Тенишев Э.Р. Избранные труды. Книга первая. ? Уфа: Гилем, 2006. ? 304 с. 8. Тенишев Э.Р. Избранные труды. Книга вторая. ? Уфа: Гилем, 2006. ? 308 с.

Тема 3. Золотоордынский литературный язык (II пол. XIII ? I четв. XV вв.): основные характеристики. Вопрос об изменениях, пережитых литературными языками в указанную эпоху. Главные тенденции развития литературного языка. Нормы традиционных вариантов тюрки. Художественные памятники. Официально-канцелярский стиль (ярлыки и т.д.). Эпитафические памятники. Татарский литературный язык Казанского ханства (XV-XVI вв.). Культурно-языковая ситуация в Казанском ханстве. Развитие литературы в жанре поэзии, в текстах официально-канцелярских документов, в текстах научных трудов.

контрольная работа , примерные вопросы:

Тема: Алтын Урда чоры әдәби теле (XIII гасырның икенче яртысы ? XV гасырның беренче яртысы) 13 гасырның икенче яртысы - 15 гасырның беренче чирегендә Идел буенда тарихи-мәдәни һәм тел ситуациясе. Дәүләтнең рәсми теле итеп кыпчак теле санала, рәсми дин булып ислам дине кабул ителгән. Алтын урда дәүләтендә дөнья цивилизациясе казанышы булырлык әдәби әсәрләр иҗат ителгән: Рабгузыйның Кыйсас әл- әнбия(1310), Харәзминең Мәхәббәтнамә (1354), С.Сараиның Гөлстан (1391), Х.Кятибның Җөм-җөмә солтан (1370) әсәре, аларның тел үзенчәлекләре. Глоссарийлар теле. Котбның Хөсрәү вә Ширин (1342), М.Болгариның Нәһҗел-фәрадис (1357) әсәрләре.

научный доклад , примерные вопросы:

Алтын Урда чоры әдәби теле (XIII гасырның икенче яртысы XV гасырның беренче яртысы) 13 гасырның икенче яртысы - 15 гасырның беренче чирегендә Идел буенда тарихи-мәдәни һәм тел ситуациясе. Казан ханлыгы чоры татар әдәби теле (XY-XYI гг.). Казан ханлыгы чоры әдәби телдә функциональ стильләр үсеше. Иҗтимагый-публицистик стиль (Олуг Мөхәммәднең төрек солтанына мөрәҗәгате), рәсми канцелярия стиле (Сәхипгәрәй хан, Ибраһим хан ярлыклары), фәнни стиль.

Тема 4. Татарский литературный язык XVI-XVIII вв. Социально-экономические предпосылки формирования языка. Место татарского языка в Российском государстве. Своеобразие употребления установившихся письменных норм.

письменная работа , примерные вопросы:

XYI-XYIII гасырларда татар әдәби теле. Татар милли әдәби теле формалашуга әзерлек чоры.

устный опрос , примерные вопросы:

Йомышчы татарлар катлавы барлыккак килү: халыкара мөнәсәбәтләр, бәйләнешләр алып барырлык кадрлар әзерләү. М. Колый иҗаты. Рәсми стильнең үсүе. 17 йөздә Касыйм шәһәре - яңа мәдәни үзәк. Җәмигъ эт-тәварих әсәренең тел үзенчәлекләре.

Тема 5. Закономерности образования и развития татарского национального литературного языка XIX-XX вв. Нормализация и кодификация литературного языка нового типа. Борьба и взаимодействие разных литературно-языковых направлений.

контрольная работа , примерные вопросы:

Татар милли әдәби теле формалашу чоры (XIX гасыр XX гасыр башы). Милли әдәби тел формалашу өчен шартлар туу. Татар әдәби теленең сөйләм теленә якынаю процессы. Әдәби телне фәнни нигездә өйрәнү. (И.Хәлфин, С.Кукляшев, Х.Фәезханов һ.б). Милли әдәби телне үстерүдә К.Насыйриның тоткан урыны. Матур әдәбият стиле үсеше (Әбелмәних Каргалый, Ш.Зәки, Г.Кандалый, Акмулла,З.Бигиев, М.Акъегет, Г.Исхакый, Г.Ильяси, Г.Камал, Р.Фәхретдин, Ф.Кәрими һ.б.).

научный доклад , примерные вопросы:

XIX гасырда татар әдәби теленең торышы. 19 гасыр поэзиясе теле. Татар милли әдәби теле формалашу чоры (XIX гасыр XX гасыр башы). Татар әдәби теленең сөйләм теленә якынаю процессы. Әдәби телне фәнни нигездә өйрәнү. (И.Хәлфин, С.Кукляшев, Х.Фәезханов һ.б). XX гасыр башында әдәби телнең фонетик, грамматик һәм лексик нормалары. Г.Тукай шигъриятенең теле һәм стиль үзенчәлекләре. Ф.Әмирхан, Г.Исхакый, Г.Ибраһимов, Ш.Камал теле. XX гасырда татар әдәби телендә төрле агымнар. Октябрь революциясеннән соң мәдәният, мәгариф, икътисад өлкәсендә туган яңа шартлар, аларның әдәби телне ныгыту һәм камилләштерүдә тоткан роле. Татар телен гамәлгә кую.

Тема 6. Татарский литературный язык советского и постсоветского времени.

реферат , примерные темы:

Яңа шартларда татар әдәби теленең үсеше.

Тема . Итоговая форма контроля

Примерные вопросы к зачету:

Контрольная работа �1

I вариант

1. XVII-XVIII йөз башында татар халкы кичергән социаль һәм сәяси үзгәрешләр.
2. XVII-XVIII гасырларда эш кәгазьләре стиленең камилләшүе.
3. XVII-XVIII йөзләрдә татарларның таралу географиясенең киңәюенә китергән сәбәпләр.
4. Караханид-уйгыр әдәби теле үзенчәлекләре.
5. Утыз Имәнинең иҗади эшчәнлеге юнәлешләре.

II вариант

1. XVII-XVIII гасырларда Россиянең сәяси тормышында татарларның җәмгыятьтә арадашчы роле көчәюе нәрсә белән аңлатыла?
2. XVII-XVIII йөзләрдә "сәяхатнамәләр" барлыкка килүнең сәбәпләре.

3. XVIII гасырда Касыйм шәһәрен татарларның мәдәни үзәгенә әверелдергән сәбәпләр.
4. Чагатай әдәби теле үзенчәлекләре.
5. Утыз Имәни биографиясендәге үзенчәлекләр иҗатында чагылыш тапканмы?

III вариант

1. XVII-XVIII гасырларда эш кәгазьләре стиленең камилләшүе.
2. XVII-XVIII йөз башында татар халкы кичергән социаль һәм сәяси үзгәрешләр.
3. Касыйм мәдәни үзәгендә язылган әсәрләр һәм аларның стильләре.
4. Угыз теле үзенчәлекләре.
5. Утыз Имәни иҗатында чагатай әдәби теле үзенчәлекләрен күрсәтегез, сәбәпләрен аңлатыгыз.

IV вариант

1. XVII-XVIII йөзләрдә "сәяхатнамәләр" барлыкка килүнең сәбәпләре.
2. XVII-XVIII гасырларда Россиянең сәяси тормышында татарларның җәмгыятьтә арадашчы роле көчәюе нәрсә белән аңлатыла?
3. Рус хөкемдары Борис Годуновны мактап язылган әсәрнең тел үзенчәлекләре.
4. Кыпчак теле үзенчәлекләре.
5. Мәүлә Колый хикмәтләрен тикшергән галим. М.Колый әсәрләренең тел үзенчәлекләре.

Имтихан билетлары
(йомгаклау тикшерү эшләренә бәйле рәвештә)

БИЛЕТ � 1

1. "Әдәби тел тарихы" фәне, аның өйрәнү предметы, бурычлары, максатлары.
2. Кол Галинең "Кыйссаи Йосыф" поэмасы (XIII гасыр). Аның тел-стиль үзенчәлекләре.
3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Гали өйтүр чара йук барусарым,
Башымга йазмушымны күрүсәрем.
Менде аты, баглады зөлфикары,
Хәсән илә Хәсәйен кылды зары.
Галиңе озаттылар бер мәнзилә,
Утыз өч мең сахәбә җөмлә беләә.
("Кисекбаш китабы").

БИЛЕТ � 2

1. Әдәби телнең асыл табигатен барлыкка китерә торган төп шартлар (5 төп шарты). Әдәби телгә билгеләмә.
2. Татар милли әдәби телен үстерүдә күренекле мәгърифәтче Каюм Насыйриның тоткан урыны.
3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Тәүфикъ виргел хикмәт таба кайтмага,
Гакил коллар хәтерени байытмага,
Йосыф сәүчи әхвалени айтмага,-
Гыйлмем кямил, телем фәсих кылгыл имли.
("Кыйссаи Йосыф").

БИЛЕТ � 3

1. Әдәби телнең нормативлыгы һәм норма вариантлылыгы.
2. XIV гасыр язма истәлеге - Рабгузыйның "Кыйссас әл-әнбия" әсәренең теле.
3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Гали орды Зөлфикара,
Уйүр иркән бу дийүне кыла парә.

Кире кайтты үзи әйтүр йа Гали,
Тәңре арсланым теди сәне үәли.
Уйүр дийүне үлтермәк ирлек дәгел,
Йаман ат берлә йөрмәк ирлек дәгел.
("Кисекбаш китабы").

БИЛЕТ � 4

1. Әдәби телнең тарихи үсеше. Тел ситуациясе. Социаль шартлар. Телнең куллану даирәсе.
2. XVII-XVIII гасырларда рәсми стиль. Петр I нең татар телендәге манифестлары. Аларның тел үзенчәлекләре.
3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Ул колы үчсүз сатыйн алдачи сән,
Аны сатүб үкүш нигмәт бүлдачи сән,
Милек вә дәүләт ийәси бүлдачи сән,
Ул сәбәбдин үкүш рәхәт күрнүр имди...
Малик әйдүр бу колмыдыр бәйан әйләң,
Нә мәгнәдән сатарсыз аны сөйләң,
Нә сөч кылды, нишә качды, дугры сөйләң, -
Гаклы күрке сездән дагы артык имди.
("Кыйссаи Йосыф").

БИЛЕТ � 5

1. Телнең яшәеш формалары (гомумхалык теле, әдәби тел, җанлы сөйләм теле, социаль диалектлар, гендерлектлар, корпоратив телләр, жаргон һ.б.).
2. Х. Кятибның "Җөмҗөмә солтан" әсәренең теле.
3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Зөләйха зәгыйф үлди күзи күрмәз,
Тәгам, либас алмага әли вармаз,
Карый улди Йосыф ани һәргиз белмәз, -
Йосыфи һич онытмаз, күмаз имди.
Мөдам айның йаңаси үлдыгынчә,
Тази кешнәб ләшкәр дирелеб кәлдегенчә,
Гәзиз Йосыф бенүб сәйран кылдыгынчә, -
Ул Зөләйха йүлда фәрйад кылур имди.
("Кыйссаи Йосыф").

БИЛЕТ � 6

1. Әдәби телнең язма һәм сөйләмә төрләре.
2. XIV гасыр ахырында фарсы теленнән тәрҗемә ителгән "Гөлстан" әсәренең теле.
3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Аруда бер аты бар әлгә бирмәз,
Азакы түпрагынга йил йитәрмәз.
Тимер тик тойнагы таглар казыр үл,
Йите дәрйаны бер күлчә йөзәр ул.
Замана йаңлыйг аның йөгреше чың,
Узар йолдызны төн тик өзсә тезген.
("Хөсрәү вә Ширин").

БИЛЕТ � 7

1. Әдәби тел һәм стильләр.
2. Батырша Алиев "Гарызнамә"сенең теле.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Әгәр белсәң, сән артыксән мәликдин.

Бу һиммәт берлә тот алгы фәләкдин.

Күңел кис таҗ вә тәхетдин, бүл фариг,

Чырайың кыйлма кайгы берлә сарыг.

Әгәр булсәң бу тәхет-таҗга мохтаҗ,

Сәңа йир тәхт ирер, йугары күк-таҗ.

("Хөсрәү вә Ширин").

БИЛЕТ � 8

1. Рун һәм уйгыр язулы борынгы төрки язма истәлекләре, аларның тел үзенчәлекләре.

2. Җ. Вәлидинең татар милли әдәби телен үстерүдәге роле.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Рузкяр эчендә бер хуҗа бар ирде. Малы-түары үкүш иде. Һич углы, кызы чүк ирде. Һәмишә казгулык булыр ирде кем, мән үләр булсам, малым җөмләсе заиг булгай тип казгурур ирде. Нәчә көнгә тике тәгам йимәде, көндин-көн казгусы зиадә булды. Ни кем алтын-көмеш, энҗү-мәрҗән аләтләре бар ирде, җөмләсен дәрвишләргә сәдака кылды.

("Нәһҗел-Фәрадис").

БИЛЕТ � 9

1. Төрки әдәби телләрнең үсешен һәм татар әдәби теле тарихын чорларга бүлү.

2. "Кисекбаш китабының" фонетик, морфологик һәм грамматик үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Сабыр кылмак иргә ирүр хош һөнәр.

Сабыр кылган кешене таңри үгәр

Итүке ечендә аның бер чайан

Тикәр ирде ул вәзирне һәр заман

Нәчә тикәр ирде гакраб үзене

Кәсмәс ирде шаһы берлә сүзене.

("Нуры Содур").

БИЛЕТ � 10

1. Борынгы төрки әдәби тел.

2. XIV гасыр әсәре - "Хөсрәү вә Ширин", аның тел-стиль үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Бар ирде бер падишаһ намедар:

Дәүләт вә икбаль вә сәгадәт бәхтияр.

Ирерди һәм тиң, һәмдәм Искәндәрм,

Мәшрик-мәгрибне тотмыш ләшкәри.

Кучә эчендә йөрер ирде йаруклыкны күреб,

Ни йарүк тип аңа барды торып.

("Төхфәи Мәрдан").

БИЛЕТ � 11

1. Болгар чорында (IX - XIII гасырлар) тел ситуациясе. Болгар дәүләтендә әдәби тел.

2. Әдәби әсәрләргә анализ ясау төрләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Җәзаңны бирәйең тиб ушбу сәгать,

Йанып сүзләде Хушхүн бигайәт.

Гакил булсаң, иргә касд итмә, зинһар:

"Койүг казып, үзе төшкәй" мәсәл бар.

Теләгең тапмагай һәргиз бәд әндиш,

Берне сагынса, килер үзенгә биш.

("Төхфәи Мәрдан").

БИЛЕТ � 12

1. Алтын Урда чорында әдәби тел. Алтын Урдада тел ситуациясе. Алтын Урда дәүләтенең рәсми теле.

2. Сәяхәтнамәләр жанры. "Исмәгыйль ага сәяхәтнамәсе", "Мөхәммәд Әмин сәяхәтнамәсе". Тел үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Бар ирди бер колы, исме Хушнәва,

Былбыл аның өнедин ирди бинәва.

Күрергә хөсне шәһрендә үл шаһ иде

Йолдыз эчрә йөзе айрү - маһ иде.

Салих ирди барча вәзирләр олуг,

Шаһ Һарунның тигыда ирди камүг.

("Төхфәи Мәрдан")

БИЛЕТ � 13

1. Әдәби тел үсешендә кыпчак теленең тоткан урыны. Кыпчак теле термины. Кыпчак теленә хас үзенчәлекләр.

2. Мөхәммәдъярның "Төхфәи Мәрдан" поэмасы. Тел үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Хуш килде атлыг чурасин бергә булсун тидек вә тәкый Мөхәммәд Гали суйургап биргән бу ики тамга урманын ил агалары берлә ирәктә суйургадүк. Бүлардин билгүсиз кем ирсә урманнаруна йүрүмәсүннәр, игин-саба сурса, хәзре анбар алмасуннар, буларга кич берлә кунак кундурнасуннар, тархан илчи улаг алмак тутмасуннар.

("Ибраһим хан йарлыгы")

БИЛЕТ � 14

1. Әмир Нәҗипнең урта гасыр төрки язма әсәрләренең теле һәм аларның катнаш булуы турындагы фикерләре. ("Советская тюркология"(1970 ел, �1) журналында басылган мәкаләсе буенча).

2.Мөхәммәдьярның "Нуры Содур" поэмасы. Тел-стиль үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Ул заманда безнең болгарда Харәзм вә Бохара гөламәләре каләм гыйлеме илә вә мантыйк вә фәлсәфә фәннәрене укырлар ирде вә һәм укытырлар ирде. Гыйлеме хикмәт илә монзарә илә хикмәтелгали вә хикмәтелһәдияти үкымак кеби вә һәм укытмак илә мәшгуль үлдылар.

("Тәварихы Болгария")

БИЛЕТ � 15

1. Э.Р. Тенишевның татар әдәби теленең вариантлыгы хакында өйрәтмәләре.

2. XVII-XVIII гасырларда фәнни стиль. "Җәвәмигуль-Тәварих", "Тәварихи Болгария" истәлекләре. Аларның тел үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Йиреңезе вә суыгызы, вә балкыңызы, акча вә кургалыш, вә итмәк, вә тоз, вә гәйреләр илән. Кемдер баш тарткучы вә каршылык кылгучы, вә бойар, вә йанаралар, вә майор, вә капитан, вә гәйресе башы киселер, вә малы талаулы. Алыңыз, каршы торыңыз, башыны кисеңез, хәзинәсе булса падишага килтерергә.

(Пугачев указы)

БИЛЕТ � 16

1. Болгар чоры язма истәлекләре. Идел буе Болгар дәүләте чорында стильләр (матур әдәбият, рухани әдәбият стиле, фольклор теле, эпитафик язмалар стиле).

2. Татар әдәби телен һәм тел белемен үстерүдә Сәгыйт һәм Ибраһим Хәлфиннарның эшчәнлеге.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Карендәшкә кылгыл мәдәт, йетсә хәлең,

Сарыф кылгыл аңыңчөн дөнйа малын.

Кәрендәшләр сәнең берлә булса, белең,

Дошманнар сәндин куркыр, күрер булсаң.

Кәрендәшсез кешеләргә йуктыр сәбат,

Хак тәгалә үзе кылсын аңа мәдәт.

Мәүлә Колый

БИЛЕТ � 17

1. Казан ханлыгы төзелү. Тел ситуациясе. Казан ханлыгында язма әдәби тел. Казан ханлыгы язма әдәби телендә чагылган традицион формаларның кулланылышы (фонетик, грамматик формалар). Татар әдәби теленә әлеге чорга хас үзенчәлекләрнең үтеп керүе.

2. М. Колый хикмәтләре теле (Э.Х.Кадированың хезмәтләре).

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Артымызга карасак алты кайык һәм түбханәләр илә килүб ирешдиләр. Ул угрыйларның унике түблари бар ирде, газим дөкеш улды, сабахтан акшамга тикрү. Безләр кайык өстендә йатыб торүр ирдек, йәнә без һәм Габдерахман берлә бер күбчеккә башымызны куйган идек.

("Исмәгыйль ага сәяхәтнамәсе")

БИЛЕТ � 18

1. Казан ханлыгы чорында эпитафик стиль. Эпитафик истәлекләр.

2. Татар милли әдәби телен үстерүдә Г. Алпаровның эшчәнлеге.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Һәрбер эштә сәнең сору кулдаш булса,

Карендәшең шул кешедер, белер булсаң.

Дошман улдыр: ийүгә керер, ашың йийәр,

Андин чыгып, хәлайыкка гайбең дийәр.

Мәҗал табса, тиг алып, күзең үйар,

Байык дошман шул кешедер, күрер булсаң.

Мәүлә Колый

БИЛЕТ � 19

1. XVII-XVIII йөз татар әдәби теле. Татар халкының XVIII гасырда дәүләт төзелеше. Социаль һәм политик үзгәрешләр. Тел сәясәте.

2. Алтын Урда чоры әдәби әсәрләренең тел үзенчәлекләрен өйрәнү критерийлары (Ф.Ш. Нуриева хезмәтләренә нигезләнеп).

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Тарихның тугыз йөз кырык сикезендә,

Мөбарәк мөхәррәм айының ун икесендә.

Болгар шәһри Казан дәрвазәсендә,

Кеше күпдер хәйра вазәсендә.

Мөхәммәд Әмин кабрендә, и шәһрийар,

Мөҗавир ирермән бәси булып зар.

("Нуры содур").

БИЛЕТ � 20

1. XVIII гасыр мәдәнияте тарихында Касыйм шәһәренең урыны. Касыйм шәһәрендә язылган әсәрләр.

2. Матур әдәбият телен һәм әдәби телне үстерүдә Г. Ибраһимовның тоткан урыны.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ яса рга.

Кулак тотуп тыңлар ирдилар сөзин

Күрдиләр ким бир кесүк адәм башын

Йыглайу кирди токди көз йәшин

Гөвдәси йок бир гаҗаиб баш ирүр

Шаһид ирмиш ики көзи йәш ирүр

Нә гөвдәси нә азакы нә или

Бир кәсүк башдур һаман сөзләр тили.

("Кисекбаш китабы")

БИЛЕТ � 21

1. XVII-XVIII гасырларда әдәби әсәрләр теле. Әдәби әсәрләр телендә күзәтелгән ике тенденция (суфичылык традицияләренә һәм халык теленә якынаю).

2. М.Болгариның "Нәһҗел Фәрадис" әсәре. Тел үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Кыйраәт әйләдем, әзбәрләдем бән җөмлә асарың,

Кереп гөлзарыңа бән дә тәнавел итдем әсмарың.

Сәнең бакчаңда гиздем, йөредем һәм әйләдем тайран,

Күрүбән гандәлибәне, тамаша әйләдем сәйран.

Г.Тукай

БИЛЕТ � 22

1. XIX гасыр әдәби тел үсеше этаплары. Тел сәясәте. Иҗтимагый-тарихи вакыйгалар. XIX гасыр матур әдәби стилендә үзгәрешләр.

2. Кол Галинең "Кыйссаи Йосыф" поэмасы (XIII гасыр). Тел-стиль үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Хәсән разый аллаһу ганһу вәлидәсе Фатыйма разый аллаһу ганһу берлә бер тәргидә тәгам тәнавел кылмаз әрде. Бер көн анасы Фатыйма разый аллаһу ганһа әйде: "Әй углум, син минем берлә бер тәрге дә тәгамны нәша тәнавел кыйлмассың?" - тип сөәл кылды әрсә, углы Хәсән әйде:"Әй анам, сизиң берлә бер тәргедә тәгам тәнавел кылсам, сизиң мөбәрәк күзүңүз бер нәрсәгә төшәр булса, тәкый тәнави кылсам, куркармын, кем ата-ана азарлаганлар дин булгаймын", - тип әйде".

("Нәһҗел Фәрадис")

БИЛЕТ � 23

1. "Әдәби тел тарихы" фәне, аның өйрәнү предметы, бурычлары, максатлары.

2. XIX гасыр матур әдәбият теле. Г. Кандалый әсәрләре. Тел үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Гали китәр ол киселмеш баш илә

Сахабәләр кайттылар күз йәш илә

Гали сорар ол дәм дөл-дөл атыны

Барыр ул кисекбаш китәр һәм андин каты

Канаты бардыр тикәйсен ки очар

Ук атым дөл-дөлдин илгәрү китәр

Укыр мосхәфне һәр дәм хәтем итәр

Таг таш йитмәс йумарлануб китәр

("Кисекбаш китабы").

БИЛЕТ � 24

1.Әдәби телнең асыл табигатен барлыкка китерә торган төп шартлар (5 төп шарты). Әдәби телгә билгеләмә.

2. XVIII гасыр әдәби теле. Шагыйрь Г.Утыз-Имәни әсәрләрендә тел-стиль үзенчәлекләре.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Гадел вә мәрхәмәтлү раушан йүзле, олуг падишаһ урусның пәнаһы вә күп мәмләкәтләрнең хөкемдары вә ул җәдделәремезнең падишаһлыклары җөмлә вилайәтләрдә мәшһүр ирде... Сез карендәшемез олуг падишаһ хәзрәтләренә хан әгзамлык, мәхәббәтлек бү хатымыз берлән Мөхәммәд Йосыф Касыймовны кечек илче булып йибәрдек.

(Һиндстанга бару өчен 1675 елда Йосыф Касыймовка бирелгән грамотадан бер өзек).

БИЛЕТ � 25

1. XIX гасырның икенче яртысында иҗтимагый үзгәрешләрнең татар тормышына тәэсире. Укыту системасындагы реформалар.

2. XIV гасыр әдәби тел үрнәкләреннән "Мәхәббәтнамә" әсәренең теле.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Гилемлек хак рәхмәтедер бер нур торыр,

Кемне галим кылса изем, гәзиз торыр,

Углан икән төн-көн гилем тәхсыйл кылыр,

Хак рәхмәте үл колына булыр булгай.

Надан белмәз, хәлал, хәрам бердер аңа,

Коңгыз корт тик дөнйа өчен һәй казгана,

Үләр булса, казгандыгы булыр фәна,

Малы-мөлке бу дөнйада калыр булгай.

М.Колый

БИЛЕТ � 26

1. Әдәби телнең нормативлыгы һәм норма вариантлылыгы.

2. Халык шагыйре Г. Тукайның татар милли поэзия телен үстерүдәге роле.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Йахшыны сүккән илән аты китмәс,

Йаман сүзнең күңелдән заты китмәс,

Саф алтынны нәҗескә буйау илән,

Нәҗес китәр, алтынның заты китмәс.

Кыйсык ук, аткан менән, туры китмәс

Күңелдән йаман сүзнең коры китмәс,

Котырган эт һава карап өргән менән,

Асманда торган айның нуры китмәс.

Акмулла

БИЛЕТ � 27

1. Телнең яшәеш формалары (гомумхалык теле, әдәби тел, җанлы сөйләм теле, социаль диалектлар, гендерлектлар, корпоратив телләр, жаргон һ.б.)

2. XIV-XVI гасырлар рәсми стиле. Тарихи ярлыклар теле. "Токтамыш ярлыгы" теле.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Тәндә җаным ничә көн миһман икәндер белмәдем,

Үтте гомрем, барысы хосран икәндер белмәдем,

Дөнйада тездем гыймарәт бары наданлык илә,

Бу гыймарәт җөмләсе вәйран икәндер, белмәдем.

Һ.Салихов

БИЛЕТ � 28

1. Әдәби тел һәм стильләр.

2. XVII-XVIII гасырлар рәсми стиле. Е.И.Пугачев җитәкчелегендәге крестьян сугышына кагылышлы материаллар теле.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Хәкимнәр әйтмешләрдер ки, гонҗә рухның азыгыдыр. Фәһемне саф кылыр, зиһенне нечкәртер, табигатьне йомшартыр, мәрхәмәтлене мактатыр, җәбенне баһадирландырыр, саранны йумартландырыр, димешләрдер.

Каюм Насыйри

БИЛЕТ � 29

1. Болгар чорында тел ситуациясе (IX-XIII гг.). Болгар дәүләтендә әдәби тел.

2. XVII-XVIII гасырда рәсми стиль. Васыятьнамәләр теле.

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Бер көн бер абушка нарасыйда углы берлә сахрада йүрүйүр әркән, бер кош учуп иләйлередин кәчте әрсә, бу нарасыйда угул әйде: "Әй, баба, бу кош аты нә турур?" - тип сөәл кылды әрсә, абушка әйде: "Әй, углум, бу кош аты фәлән турур", - тип. Бир анча йөределәр, йәнә ул кош күрүнде әрсә, углы икенче ката сөәл кылды әрсә, абушка йәнә әйде, лотыф берлә кәрәм берлә һич агырсынмады. Ул кош йите ката күрүнде әрсә, ул нарасыйдә углы тәкый йите ката сөәл кылды. Атасы сыктамады, лотыф вә кәрәм берлә җаваб әйде".

("Нәһҗел-Фәрадис").

БИЛЕТ � 30

1. Алтын Урда чорында әдәби тел. Алтын Урдада тел ситуациясе. Алтын Урда дәүләтенең рәсми теле.

2. Татар әдәби теленең рәсми стиле формалашуының үзенчәлекләренә карата Д.Г.Тумашеваның, М.Г.Госмановның, Ф.М.Хисамованың карашлары ("Советская тюркология" журналында басылган мәкалә нигезендә (1977, �3. "Об особенностях развития старотатарской деловой письменности").

3. Текстка тарихи-лингвистик анализ ясарга.

Бу Мөхәммәд углы Шәех Әхмәт, дагый Шәех Әхмәтнең углы Әбдал, дагый Сәед Әхмәт, энесе Мөхәммәднең углы Муса? - бу йиде кем ирсә безгә кәлеп баш ордылар. Әүвәл хан агаларымыздан тархан булган кешеләр икәндер. Без дагый сәйургап, бу мәзкүр кем ирсәләрне тәңре тәгалә ризасы вә тәкый Мөхәммәд рәсүллаһ шәфагәте өчен тархан кылдым. Мин бәгыд бу мошар иләйһәмнәргә йулларында вә (торганнарында) эзләрендә, сәфәрләрендә вә хәзерләрендә, ултырганнарында вә торганнарында кешеләренә вә кунакларына, йөкләренә вә чарваларына тәкаррыз кылмасыннар. Йасак, кылан, салыг мөсәмма салмасыннар, кулушкултка, баҗ вә хәрҗ, хәраҗәт дип теләмәсеннәр. Мал вә әмлякларына тәтавыл кылмасыннар; өйләренә көч билә илче-кунак кундырмасыннар; силә хәрҗе, йир хәбләсе, төтен саны дип алмасыннар.

("Сәхипгәрәй хан ярлыгы")

2

7.1. Основная литература:

Кысас ал-анбия Насреддина Рабгузи, Исхакова, Альфия Рафкатовна, 2005г.

История тюркологии второй половины XIX - начала XX века в России, Благова, Галина Федоровна, 2012г.

История татарской литературы до XIX века (древняя и средневековая татарская литература), Миннегулов, Хатип Юсупович, 2012г.

Записи разных лет, Миннегулов, Хатип Юсупович, 2010г.

Морфологические особенности поэмы Кутба "Хосров и Ширин" (XIV в.), Гайнуллина, Гульназ Фоатовна, 2010г.

Руженцева Т. С. История языка и введение в спецфилологию: учебно-практическое пособие / Т. С. Руженцева. - М.: Изд. центр ЕАОИ, 2011. - 108 с.http://www.bibliorossica.com/book.html?currBookId=6362

Бәширова И.Б. XIX гасыр ахыры - XX йөз башы татар әдәби теле: Жанр-стильләре, аерым грамматик категорияләрдә норма һәм вариантлылык. / И.Б.Бәширова. - Казан: Алма-Лит, 2008. - 340 б.

Василий Васильевич Радлов: 1871-1884 гг. : сборник документов и материалов / Казан. (Приволж.) федер. ун-т, Ин-т филологии и искусств, Отд-ние татар. филологии, Каф. истории татар. яз. и тюрк. языкознания ; [науч. ред. - д.филол.н., проф. Ф. Ш. Нуриева ; сост. - Л. Н. Закирова] .? Казань : Ихлас, 2012 .? 83

Нуриева Ф.ш.. Древнетюркский язык ttp://tulpar.kfu.ru/course/view.php?id=432

Татар әдәби тел тарихы (1нче кисәк): Югары уку йортларының татар филологиясе студентлары өчен уку-укыту әсбабы.- Казан: Казан федераль университет нәшрияты. 2011, 100б.

7.2. Дополнительная литература:

Атрибуция языка письменных памятников золотоордынского периода, Нуриева, Фануза Шакуровна, 2011г.

Василий Васильевич Радлов: 1871-1884 гг., Нуриева, Ф. Ш.;Закирова, Лилия Нуруллаевна, 2012г.

Исторические и лингвистические условия формирования тюрко-татарского литературного языка золотоордынского периода, Нуриева, Фануза Шакуровна, 2004г.

Эдгем Рахимович Тенишев, Тенишева, Е. А., 2005г.

Татарский язык: лингвистические основы возврата к латинице, Хисамова, Ф??им? Миргали кызы, 2004г.

Поэма "Кысса-и Йусуф" Кул 'Али, Хисамов, Нурмухаммет Шагвалеевич, 2004г.

Тюркское языкознание. Филология. Руника, Самойлович, Александр Николаевич;Благова, Галина Федоровна, 2005г.

Учебник азербайджанского языка для стран СНГ, Исмайлова, Лейлаханум Гусейн кызы;Насилов, Дмитрий Михайлович, 2009г.

История русского языка: Курс лекций / В.П. Даниленко. - М.: Флинта: Наука, 2009. - 320 http://znanium.com/catalog.php?bookinfo=320757

Захарова, Л. А. История русского языка : историческая грамматика [Электронный ресурс] : учеб.пособие / Л. А. Захарова, Г. Н. Старикова. - М.: Флинта : Наука, 2012. - 224 с. http://znanium.com/catalog.php?bookinfo=455107

Исхакова А.Р. Кысас ал-анбия Насреддина Рабгузи. Казань. - 2005.

Миннегулов Х.Ю. История татарской литературы до XIX века (древняя и средневековая татарская литература). Казань. - 2012.

Гайнуллина Г.Ф. Морфологические особенности поэмы Кутба "Хосров и Ширин" (XIV в.). Казань - 2012.

Бәширова И.Б. Бәширова И.Б. XIX гасыр ахыры - XX йөз башы татар әдәби теле: Жанр-стильләре, аерым грамматик категорияләрдә норма һәм вариантлылык. / И.Б.Бәширова. - Казан: Алма-Лит, 2008. - 340 б.

Нуриева Ф.Ш. Атрибуция языка письменных памятников золотоордынского периода / Нуриева Ф. Ш. ; М-во образования и науки Респ. Казахстан, Тюрк. акад. ? Астана : [Сарыарка], 2011 .? 206 с.

7.3. Интернет-ресурсы:

Большой Энциклопедический словарь - 3. dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/123418

Институт стран Азии и Африки Московского государственного университета - http://www.iaas.msu.ru

Словарь филолога - 2. slovarfilologa.ru/52/

Тюркские языки - 1. ru.wikipedia.org/wiki/

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Филологический портал - www.philology.ru

8. Материально-техническое обеспечение дисциплины(модуля)

Освоение дисциплины "История татарского литературного языка" предполагает использование следующего материально-технического обеспечения:

Мультимедийная аудитория, вместимостью более 60 человек. Мультимедийная аудитория состоит из интегрированных инженерных систем с единой системой управления, оснащенная современными средствами воспроизведения и визуализации любой видео и аудио информации, получения и передачи электронных документов. Типовая комплектация мультимедийной аудитории состоит из: мультимедийного проектора, автоматизированного проекционного экрана, акустической системы, а также интерактивной трибуны преподавателя, включающей тач-скрин монитор с диагональю не менее 22 дюймов, персональный компьютер (с техническими характеристиками не ниже Intel Core i3-2100, DDR3 4096Mb, 500Gb), конференц-микрофон, беспроводной микрофон, блок управления оборудованием, интерфейсы подключения: USB,audio, HDMI. Интерактивная трибуна преподавателя является ключевым элементом управления, объединяющим все устройства в единую систему, и служит полноценным рабочим местом преподавателя. Преподаватель имеет возможность легко управлять всей системой, не отходя от трибуны, что позволяет проводить лекции, практические занятия, презентации, вебинары, конференции и другие виды аудиторной нагрузки обучающихся в удобной и доступной для них форме с применением современных интерактивных средств обучения, в том числе с использованием в процессе обучения всех корпоративных ресурсов. Мультимедийная аудитория также оснащена широкополосным доступом в сеть интернет. Компьютерное оборудованием имеет соответствующее лицензионное программное обеспечение.

Компьютерный класс, представляющий собой рабочее место преподавателя и не менее 15 рабочих мест студентов, включающих компьютерный стол, стул, персональный компьютер, лицензионное программное обеспечение. Каждый компьютер имеет широкополосный доступ в сеть Интернет. Все компьютеры подключены к корпоративной компьютерной сети КФУ и находятся в едином домене.

Учебно-методическая литература для данной дисциплины имеется в наличии в электронно-библиотечной системе " БиблиоРоссика", доступ к которой предоставлен студентам. В ЭБС " БиблиоРоссика " представлены коллекции актуальной научной и учебной литературы по гуманитарным наукам, включающие в себя публикации ведущих российских издательств гуманитарной литературы, издания на английском языке ведущих американских и европейских издательств, а также редкие и малотиражные издания российских региональных вузов. ЭБС "БиблиоРоссика" обеспечивает широкий законный доступ к необходимым для образовательного процесса изданиям с использованием инновационных технологий и соответствует всем требованиям федеральных государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (ФГОС ВПО) нового поколения.

Учебно-методическая литература для данной дисциплины имеется в наличии в электронно-библиотечной системе "ZNANIUM.COM", доступ к которой предоставлен студентам. ЭБС "ZNANIUM.COM" содержит произведения крупнейших российских учёных, руководителей государственных органов, преподавателей ведущих вузов страны, высококвалифицированных специалистов в различных сферах бизнеса. Фонд библиотеки сформирован с учетом всех изменений образовательных стандартов и включает учебники, учебные пособия, УМК, монографии, авторефераты, диссертации, энциклопедии, словари и справочники, законодательно-нормативные документы, специальные периодические издания и издания, выпускаемые издательствами вузов. В настоящее время ЭБС ZNANIUM.COM соответствует всем требованиям федеральных государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (ФГОС ВПО) нового поколения.

Необходимые технические средства:

Принтер лазерный.

Копировальный аппарат.

Ноутбук.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Программа составлена в соответствии с требованиями ФГОС ВПО и учебным планом по направлению 44.03.05 "Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)" и профилю подготовки Родной (татарский) язык и литература и иностранный язык (китайский) .

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Автор(ы):
Нуриева Ф.Ш. ____________________
"__" _________ 201 __ г.

Рецензент(ы):
Кузьмина Х.Х. ____________________
"__" _________ 201 __ г.